

УДК 37.034

ДІЯЛЬНІСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Короленко В. Л.

У статті розкрито шляхи реалізації діяльнісних підходів до організації морального виховання дітей шкільного віку. Схарактеризовано педагогічний і психологічний вплив на дітей під час процесу морального виховання. Підкреслюється ефективність спільного скоординованого педагогічного впливу на дітей з боку інститутів сім'ї і школи. Вказується на важливість уміння учителів тактовно використовувати свої знання і навички в процесі морального виховання молоді, з урахуванням її вікових та індивідуальних особливостей.

Ключові слова: мораль, знання, поведінка, цінність, виховання.

В статье раскрыты пути реализации деятельностных подходов к организации морального воспитания детей школьного возраста. Охарактеризовано педагогическое и психологическое влияние на детей во время процесса морального воспитания. Подчеркивается эффективность общего скоординированного педагогического влияния на детей со стороны институтов семьи и школы. Указывается на важность умения учителей тактично использовать свои знания и навыки в процессе морального воспитания молодежи, с учетом ее возрастных и индивидуальных особенностей.

Ключевые слова: мораль, знание, поведение, ценность, воспитание.

The article reveals ways of implementing activity-based approaches to the organization of moral education of schoolchildren. It describes the pedagogical and psychological influence on children in the process of moral education. The effectiveness of the conjoint coordinated pedagogical influence of the institutes of family and school are underlined. Attention is drawn to the importance of teachers' ability to use their knowledge and skills tactfully in the process of moral education of youth, taking into account age-specific and individual peculiarities.

Key words: moral, knowledge, conduct, value, education.

Однією з актуальних проблем сучасної педагогічної теорії і практики середньої школи є необхідність змін у виховному процесі за допомогою пошуку нових підходів поліпшення морального виховання підростаючого покоління.

Проблема морального виховання підростаючого покоління не нова і багатоаспектна, тому досліджувалася багатьма ученими: О. Вишневським, С. Мартиненко, В. Сластеніним, Л. Хоружою, С. Френе та ін.

Метою статті є розробка та теоретичне обґрунтування провідних ідей, які виступають основами організації морального виховання дітей шкільного віку. **Завданням** даної статті є висвітлення важливості та необхідності використання різних діяльних педагогічних підходів для підвищення ефективності виховного впливу на дітей.

У працях указаних вище науковців досліджуються різноаспектні явища та тенденції виховного процесу. Проте моральне виховання дітей шкільного віку не знайшло свого належного узгодження в системі виховних проблем. Аналіз сучасної теорії і практики педагогічної освіти засвідчив, що проблема морального виховання школярів є однією із ключових проблем, але вона розглядалась недостатньо, тому існує необхідність детального вивчення даної проблеми.

Результати нашого дослідження свідчать, що зміни в процесі морального виховання не можуть статися без змін в підготовці педагогічних кадрів, а саме змін у підготовці студентів до виховної діяльності. Підвищення кваліфікації і перепідготовка вже працюючих вчителів може відбуватися на основі певних принципів: спрямованість не стільки на отримання учителями нових знань і технологій, скільки на підвищення їх особово-професійного рівня; орієнтованість на формування індивідуального професійного вдосконалення.

Як свідчать дослідження В. А. Сластеніна, І. Ф. Ісаєва, А. І. Міщенко, Е. Н. Шиянова, у сучасній педагогіці з проблеми морального формування особистості і її розвитку існують три основні напрями: біологічний, соціологічний і біосоціальный [4, с. 123–124].

Так, представники біологічного напрямку, вважаючи особистість природною істотою, і всю поведінку людини пояснюють дією властивих їй від народження потреб, бажань та інстинктів. Людина вимушена підкорятися вимогам суспільства і постійно пригнічувати природні потреби, аби приховати постійну боротьбу з собою, вона "надіває маску" або незадоволення природних потреб заміщає яким-небудь видом діяльності.

Представники соціологічного напрямку стверджують, що хоча людина народжується як істота біологічна, проте в процесі свого життя вона поступово соціалізується завдяки впливу на неї тих соціальних груп, з якими вона спілкується. Чим нижче за рівнем розвитку особистість, тим яскравіше і чіткіше виявляються у неї біологічні риси, перш за все інстинкти володіння, руйнування, статеві тощо.

У свою чергу представники біосоціального напрямку вважають, що психічні процеси (відчуття, сприйняття, мислення тощо) мають біологічну природу, а спрямованість, інтереси, здібності особистості формуються як явища соціальні. Таке ділення особистості ніяк не може пояснити ні її поведінку, ні її загальний розвиток.

Проведений нами аналіз отриманих результатів дослідження дає змогу стверджувати, що сучасна педагогічна наука характеризує особистість як єдине ціле, в якому біологічне невіддільне від соціального. Зміни в біології особистості відбиваються на особливостях її діяльності і на способі життя, але головне – це мотиви, інтереси, цілі (результати соціального життя), які, визначаючи всю сутність особистості, додають їй сили для подолання своїх недоліків і особливостей характеру (запальність, сором'язливість тощо) [4, с. 123–124].

На думку С. Френе, сьогодні абсолютно марно і навіть згубно постійно твердити дітям традиційні моральні повчання: будь ввічливий і слухняний, будь вихований, поважай свого вчителя тощо. У складній проблемі морального формування підростаючого покоління дослідник виділяє два типи індивідів:

– хто за своєю природою або унаслідок неправильного навчання не уміє бачити проблему в її реальному контексті, отже, не намагається аналізувати і заглиблюватися в неї, аби знайти найбільш адекватне рішення;

– хто лише посилається на вивчені правила, зазвичай погано "прив'язані" до цих обставин. Індивіди цього типу завжди діють так, як їх учили, ризикуючи таким чином припуститися помилки. Життя погано співвідноситься з теоремами і вимагає від людини стійкої звички методично або інтуїтивно аналізувати ситуації, для чого необхідний здоровий глузд і гнучке мислення [5, с. 146].

Отже, ми погоджуємось з твердженням С. Френе, що моральність не викладається, вона формується в процесі людського життя, але передбачається, що необхідно виростити дитину в природних життєвих умовах, відповідно до яких вона стане в майбутньому повноцінним членом суспільства. Сьогоднішня школа, на основі власних звичаїв і законів, створює для дитини штучну навколишню середовище, позбавляючи її таким чином можливості готуватись до реального життя.

Виникає потреба створення в школі середовища, в якому дитина звикне вчиняти відповідно до моральних правил і норм, прийнятих у суспільстві. Дослідження С. Френе свідчать, що дитина формує себе зсередини, і цей процес індивідуальний. Для дитини зовнішні дії є "матеріальною" базою, звідки вона отримує ресурси, необхідні для її морального розвитку. У свою чергу Р. Штейнер зазначив, що будь-які спроби штучно прискорити розвиток дитини призведуть до її внутрішньої пасивності і душевної черствості, які часто супроводять один одного. Якщо дитині постійно твердити моральні істини, то слова і поняття втратять для неї своє дійсне значення, вона не навчиться мислити самостійно, а її духовний світ виявиться бідним. Наслідком таких дій буде те, що наш учень не відповідатиме зразку, відповідно до якого ми його виховували; його моральне формування залежить не стільки від наших уроків, скільки від тієї обстановки, яку ми створимо для нього, і від того, наскільки ми зуміємо забезпечити йому можливість самостійно приймати свої рішення і діяти на їх підставі [5, с. 151].

Учителі сучасних загальних навчальних закладів мають проблеми, пов'язані з інтелектуальною непристосованістю дітей шкільного віку до життя у суспільстві. На думку Марка Е. Генсона, чинники стресів та конфліктів виробляє сама система освіти і моральне формування особистості відбувається під впливом стосунків з навколишніми людьми. Ефективність процесу морального формування підростаючої особистості дослідник пов'язує з послідовністю головних стресорів:

1. Недостатня кількість таких ресурсів, як обладнання, фінансова допомога, допомога в оцінюванні, персонал тощо (контроль за власними вчинками, нестача тренінгів).

2. Недостатня підтримка з боку керівництва та громадськості (комунікація / зворотний зв'язок).

3. Кількість роботи (перевантаження роботою).

4. Робота з паперами (перевантаження роботою).

5. Колективні угоди (комунікація / зворотний зв'язок; перевантаження роботою).

6. Недостатня чіткість вимог стосовно роботи, які мають формулювати шкільний округ і директор (конфлікт ролей / двозначність).

7. Державні та штатні закони (контроль за власними вчинками).

8. Недостатній контроль за роботою учнів, учителів та шкіл (контроль за власними вчинками).

9. Відповідальність за потреби дітей та ролі батьків (перевантаження роботою; перевантаження контактами; конфлікт ролей / двозначність).

10. Відносини між батьками і громадою, тиск з боку батьків і громади (перевантаження контактами) [2, с. 295].

У процесі нашого дослідження ми могли переконатися у безпосередньому впливі зазначених Марком Е. Генсоном чинників на ефективність морального формування дітей шкільного віку.

Ми вважаємо необхідним зазначити, що сучасна духовно-моральна криза суспільства негативно відбивається на сім'ї. Так, В. Кравець стверджує, що зростає кількість розлучень, вдалою є лише кожна четверта новостворена сім'я. На думку дослідника, рівень моральної сформованості дитини безпосередньо залежить від стабільності внутрішніх стосунків у сім'ї. Він відзначив тісний зв'язок між станом сучасної родини та еволюцією поглядів у суспільстві. На її стабільність впливають:

- лібералізація поглядів на сексуальне життя, що втілюється, зокрема, у так званому масовому мистецтві (фільми, телепередачі тощо);

- легковажне ставлення в суспільстві до подружньої зради, невірності тощо;

- примиренність з фактами проституції, порнографії та ін.;

- втрата уваги до дівочої цнотливості ("вступати в шлюб незайманою – не модно" тощо);

- індиферентне, а то й поблажливе ставлення до покритки;

- сприймання як норми сімейних конфліктів, сварок, розлучень тощо;

- негативна установка щодо сімейного життя, що виробляється в дітей як наслідок невдалого досвіду матері чи батька, нерідко дуже "дбайливо переданого"; сприяє цьому і власний досвід життя дитини в нестабільній, схильній до конфліктів родині;

- споживацькі установки, якими наше "матеріалізоване" суспільство особливо часто наділяє дівчаток: "мій чоловік має забезпечити мене всім необхідним", – це часто і стає головним критерієм пошуку партнера, а кохання і духовні потреби набувають другорядного значення;

- батьківська гіперопіка, коли батьки, а найчастіше матері, сприймають свою дитину як власність, грубо втручаються в її особисте і навіть сімейне життя, провокують незгоди, що часто призводить до розлучень; сім'я розпадається лише тому, що зять не подобається тещі, а невістка – свекрусі;

- мода "пожити для себе", "погуляти на свободі", егоїзм;

- елементарні прогалини в громадському та культурному вихованні, невміння самостійно вести господарство і розпоряджатися сімейним бюджетом;

- черствість чи надмірна м'якість у родинному вихованні, нездоровий спосіб життя, пияцтво, лихослів'я тощо;

- матеріальні труднощі, які особливо даються знаки через нашу непідготовленість давати собі раду в нових умовах, а також рівень домагань, який значно перевищує наші можливості;

– зміщення соціальних ролей у традиційних стосунках чоловіка і жінки: чоловік помітно фемінізується, а жінка – маскулінізується, що позначається і на переоцінці вимог, і на взаємних претензіях [1, с. 323–324].

Звертаючись до досліджень С. Мартиненко, звернемо увагу на його переконання у важливості вибору для підвищення результативності морального формування дітей шкільного віку, тактики педагогічної дії, що залежить від системи інтегрованих і взаємопов'язаних підходів у вихованні. Поширеними підходами у моральному вихованні дослідник вважає:

– системний – аналіз явищ і процесів у певній системі, сприйняття їх як єдине ціле;

– структурний – розгляд явищ системи у вертикально-горизонтальному розташуванні зв'язків між ними;

– комплексний – різновид структурного та системного, об'єднує різноманітні фактори, які мають значення для виховання (єдність мети й напрямів виховного впливу, включення його в соціальну практику, охоплення виховним впливом усього населення, врахування у вихованні всіх факторів соціального життя тощо);

– діяльнісний – висування діяльності як головного фактора єдності свідомості, поведінки й ставлення до праці;

– творчий – розглядається як специфічна частка діяльнісного підходу, забезпечує успіх спільної діяльності вихователя з вихованцем;

– диференційний – поділ вихованців на мікрогрупи за однорідними критеріями у навчально-виховній діяльності (успішність, сумлінність), спрямованість інтересів, рівень вихованості тощо;

– індивідуальний – врахування в процесі виховання особливостей кожного вихованця, зважаючи на його індивідуально-психологічні особливості, динаміку особистісного розвитку;

– суб'єктно-об'єктний – розгляд вихователя та вихованців як активно діючих суб'єктів процесу виховання [3, с. 104].

Складний і динамічний процес морального виховання підростаючої особистості містить у собі процес самовиховання і перевиховання.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розкритті сутності кожного з компонентів, які впливають на ефективність морального виховання дітей шкільного віку.

Література

1. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. / О. Вишневецький. – 3-тє вид., доопрац. і доп. – К. : Знання, 2008. – 566 с.
2. Генсон Марк Е. Керування освітою та організаційна поведінка / Марк Е. Генсон ; пер. з англ. Х. Проців. – Львів : Літопис, 2002. – 384 с.
3. Мартиненко С. М. Загальна педагогіка : навч. посіб. / С. М. Мартиненко. – К. : МАУП, 2002. – 176 с.
4. Слостенин В. А. Педагогіка : учеб. пособ. для студ. пед. учеб. завед. / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко и др. – 3-е изд. – М. : Школа-Пресс, 2000. – 512 с.
5. Френе С. Избранные педагогические сочинения / С. Френе ; пер. с франц. ; сост., общ. ред. и вступ. ст. Б. Л. Вульфсона. – М. : Прогресс, 1990. – 304 с.